

ВЕКТОРИ СІМЕЙНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Явор О. А., Кириченко Т. С.

Вступ

Сімейно-правова політика держави щодо вирішення проблем сім'ї реалізується за допомогою соціально-економічних, інституційних та правових механізмів, варіативність використання яких визначає ефективність соціального управління, регулювання соціальних процесів, стійкість соціальних суб'єктів та всього соціуму.

Проблеми сімейно-правової політики завжди були в полі зору науковців. Поняття правової політики, як основи сімейно-правової політики, обґрунтування форми її реалізації, визначення критеріїв ефективності, принципів, а також проблемами аспектам зближення та взаємопроникнення публічних і приватних елементів, присвячена значна кількість наукових праць вчених, роботи яких були представлені у даній монографії, це – Боднар Т. В., Красицька Л.В., Кришталь Г, Мазур Т.В., Мельничук Л.М., Менджул М. В., Мішин А., Ромовська З. В., Труба В. І. , Фурса С. Я., Чернега В. М., Шевченко Я. Н., Явор О. А.

Наукових робіт, які присвячені сімейно-правової політики дуже багато, однак уніфікованого і повномасштабного визначення «сімейно – правової політики» не вироблено, як і немає єдиної позиції щодо питань формування та реалізації сімейно-правової політики в рамках Сімейного право України. Можна констатувати, що у вітчизняній доктрині цивільного та сімейного права проблема правової політики до останнього часу залишалася недослідженою.

Роль правової політики у формуванні сімейного законодавства особливо важна для України. По-перше, сімейно-правова політика спрямована на впорядкування правової сфери, що відповідно приводить до оптимізації політичних, економічних, соціальних та інших сімейних відносин. По-друге, формування сімейно-правової політики упорядковує потоки юридичної інформації, що міститься в різних правових актах та має здатність до зростання. По-третє, актуалізація сімейно-правової політики зумовлена і посиленням управлінської функції права, підвищенням ролі та значущості правосвідомості суспільства, розширенням договірних засад правового регулювання, потребою в координації та керованості з боку владних структур та іншими процесами у правовому просторі. По-четверте, посилення значимості сімейно-правової політики пов'язано з необхідністю вироблення і закріплення тактичних і стратегічних основ розвитку правового життя осіб в Україні. Першочерговим завданням вітчизняної юридичної науки повинна стати розробка Концепції сімейно-правової політики України

на 2024–2029 роки, ціннісну основу якої мають становити ідеали справедливості, рівності і свободи.

Нині діюча Концепція сімейно-правової політики була розроблена у 1999 році¹. За цей період багато чого змінилося та потребує нового прогресивного переосмислення, доповнення, удосконалення та втілення у сучасне законодавство для правового регулювання суспільних відносин, а також у відповідності європейським стандартам. Правовими векторами, які вказують на спрямованість законодавства щодо врегулювання сімейних відносин є – захист молоді, підтримка сім'ї, захист прав дітей.

1. Місце сімейного права в системі права

Доречно підкреслити, що сімейно-правова політика у повній мірі залежить від вирішення основної проблеми всієї юриспруденції – це з'ясування сутності, змісту сімейного права. Дискусія щодо визначення місця сімейного права в системі права має дискусійний характер. На сьогодні в науці представлені дві точки зору стосовно місця сімейного права в системі права. Перша – сімейне право розглядається як складова частина цивільного права, його підгалузь. Друга – сімейне право – це самостійна галузь права. Проблема виникає з приводу, чи має сімейне право самостійний предмет та метод правового регулювання. Вважаємо, що зараз дуже переломний період і для держави і для сімейного права, як науки, тому що на ці процеси зараз впливає вектор правової політики, який спрямовано на зміну законодавства на відповідність європейським стандартам.

Сьогодні відбувається перегляд базових концепцій права, на перше місце виходить поділ права на приватне і публічне. Предметом регулювання публічного права є сфера публічних (державних) інтересів, а приватне право, представляє сукупність норм, предметом правового регулювання яких є сфера приватних, індивідуальних інтересів особи.

Приватне право об'єднує в собі норми, які регулюють відносини, не пов'язані із здійсненням функцій публічної влади у сфері реалізації приватних інтересів, за допомогою диспозитивного методу. Іншими словами, сфера приватного права – відносини, пов'язані з реалізацією приватних інтересів, зумовлює необхідність надання учасникам таких відносин свободи вибору варіанта поведінки: вони можуть використовувати встановлені законодавством моделі поведінки або створювати власні правила; визнання автономії волі і правової ініціативи суб'єктів; гарантування юридичної рівності суб'єктів приватного права. У сфері приватного права такі суспільні відносини можна регулювати через застосування такого загальновизнаного інструментарію, як: верховенство права; пряма дія норм Конституції; принципи (засади) цивільного права; укладення договорів².

¹ Концепція державної сімейної політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#Text>

² Явор О. А. Загальні засади регулювання сімейних відносин: традиційний та сучасний підходи. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Ч. 3. 264 с. С. 258–261.

Цей фактор виявляється також вкрай важливим для врегулювання сімейних відносин остільки, оскільки сфера саме цих соціальних відносин вимагає регламентації меншою мірою з боку держави, але більшою мірою з боку самих учасників сімейних відносин.

Таке врегулювання вкрай необхідно, бо Сімейне право тісно пов'язане з іншими галузями права, включаючи цивільне право про права власності та спадкування; як і житлові права, люди, які отримують право на житло, також живуть у сім'ї. Для сімейного права характерною є наявність багатьох норм, які містять позитивні зобов'язання. В першу чергу вони адресуються повнолітнім членам сім'ї та родичам – батькам, усиновлювачам, опікунам та піклувальникам³.

Дискусія щодо місця сімейного права в системі права України має не лише теоретичне, а й практичне значення, у чому можна пере-свідчитися на прикладі неоднозначного коментування ст. 8 Сімейного кодексу України (далі – СК України). У ній йдеться про можливість застосування до регулювання сімейних відносин відповідних норм Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). На думку Ю. Червоного, йдеться про субсидіарне застосування норм ЦК України до регулювання окремих сімейних відносин, зокрема у зв'язку з розширенням сфери їх регулювання за допомогою договору, а також з метою законодавчої економії⁴.

Однак, на думку І. Жилінкової, про субсидіарне застосування норм ЦК України до сімейних відносин можна було б вести мову лише за умови визнання сімейного права самостійною галуззю. У разі визнання сімейного права підгалуззю цивільного права масив цивільно-правових норм визнається єдиним із внутрішнім поділом на окремі підгалузі⁵.

З таким твердженням важко погодитися, ґрунтуючись на змісті ч. 1 ст. 9 ЦК України, згідно з яким положення ЦК України застосовуються до врегулювання сімейних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства⁶.

Субсидіарне застосування положень ЦК України до сімейних відносин не означає, що воно можливе стосовно всіх видів сімейних відносин. Так,

³ Кириченко Т. С. «Захист дітей, позбавлених батьківського піклування, в період воєнного стану». *Історико-правовий часопис*. № 1(18), 2022. С. 55–62.

⁴ Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін.; за ред. Ю. С. Червоного. Київ, Одеса, 2008. 504 с.

⁵ Жилінкова І. В. Регулювання майнових відносин у сім'ї: тенденції розвитку цивільного та сімейного законодавства. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 3: Цивільно-правові науки. Приватне право; за заг. ред. Н. С. Кузнецової*. Харків, 2008. С. 452–472.

⁶ Боднар Т. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 129–134.

на думку В. Борисової, таке застосування можливе лише до майнових відносин членів сім'ї та родичів⁷.

Очевидно, що лише специфіка сімейних відносин (зокрема, підстави їх виникнення, зміни і припинення, зміст і суб'єктний склад, сфера суспільних відносин, у якій вони виникають і функціонують, тощо), яка зумовила їх автономне правове регулювання в СК України, може слугувати критерієм їх відмежування від багатьох в чому схожих, проте не тотожних цивільних відносин. Так, науковиця Т.В. Боднар, посилаючись на зміст ч. 1 ст. 9 ЦК України, вважає, що одним із яскравих прикладів відмежування сімейного права від цивільного, слугує визнання інституту опіки та піклування інститутом цивільного права, що зумовило застосування до відносин опіки та піклування положень глави 6 ЦК України (ст. ст. 55–79)⁸. Тому слід дослухатися до поради про те, що ще раз слід уважно прочитати ч. 1 ст. 9 ЦК України, переконавшись у тому, що норми ЦК України застосовуються до регулювання сімейних відносин субсидіарно, а не безпосередньо^{9 10}.

Спроможність наведеної вище позиції демонструє також Л.В. Красицька і зауважує – якщо визнати, що ЦК України «безпосередньо» регулює сімейні відносини, то до вимог про стягнення неустойки за прострочення аліментів варто було б застосовувати положення ст. 258 ЦК України, а це не корелюється «за своєю суттю із засадами сімейно-правового регулювання». Науковиця також упевнена в алогічності застосування під час відшкодування моральної та майнової шкоди за порушення сімейних прав та інтересів загальних положень про відшкодування шкоди, закріплених у главі 82 ЦК України, нехтуючи положеннями п. 6 ч. 2 ст. 18 СК України, в якому міститься спосіб захисту сімейних прав та інтересів¹¹.

⁷ Борисова В. І. Поняття цивільного права як приватного права. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 травня 2010 р.) / Харків: нац. ун-т внутр. справ, Навчально-науковий інститут права, економіки та соціології. Харків. 2010. С. 21–23.

⁸ Боднар Т. В. Розвиток сімейно-правової доктрини. *Правова доктрина України: у 5 т.* / Нац. акад. прав. наук України; [редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.) та ін.]. Т. 3: Доктрина приватного права України / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Харків: Право, 2013. С. 494.

⁹ Там само.

¹⁰ Боднар Т. Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2019. № 2. С. 119–132.

¹¹ Красицька Л.В. Співвідношення сімейного та цивільного права. Спогади про Людину, Вченого, Цивіліста-епоху (до 85-річчя від дня народження академіка Ярослави Миколаївни Шевченко) / за заг. ред. Р.О. Стефанчука. Київ : АртЕк, 2017. С. 176–186. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2084> (дата звернення: 09.02.2024).

У СК України (ч. 1 ст. 12, ч. 2 ст. 20, ч. 3 ст. 45, ч. 2 ст. 68, ч. 6 ст. 75, ч. 2 ст. 178, ч. 3 ст. 179, ч. 3 ст. 243, ч. 4 ст. 249, ч. 1 ст. 250, ч. 1 ст. 251)¹² міститься низка відсилань до ЦК України. Із динамікою сімейного законодавства наведений перелік відсилань до останнього кодифікованого акта розширено за рахунок включення до нього абз. 3 ч. 2 ст. 175 СК України¹³.

Сімейні відносини мають істотні відмінності щодо інших відносин приватноправового характеру. Ці відмінності зумовлені особистісним елементом. Так, розглядаючи відмінності між сімейними і цивільними правовідносинами, О. Загорівський зауважував, що регулювання правом відносин сімейних є набагато більш складним завданням, аніж відносин майнових. Зміст майнових відносин є довільним: у межах, встановлених законом, вони, зазвичай, представлені особистій волі й розсуду, тому майнові права є надзвичайно різноманітними. Зміст відносин сімейних у більшості випадків надано самою природою, веління якої право тільки прилаштовує до потреб суспільства. Виникнення і припинення майнових відносин є вільним, виникнення відносин сімейних – іноді є вільним (шлюб), іноді ні (зв'язок батьків і дітей); майнові права є відчужуваними й такими, що можуть бути перенесені на інших осіб; сімейні права є невідчужуваними і їх пов'язано з конкретною особою; від майнових відносин можна відмовитися, у сфері сімейних відносин відмова неможлива; майнові відносини доступні для будь-якого суб'єкта права, сімейні – тільки для фізичних осіб; майнові відносини, як правило, мають тимчасовий характер, сімейні – постійний¹⁴.

На таку особливість сімейного права як превалювання у ньому особистих немайнових відносин, звертають увагу практично всі автори, які звертаються до цієї проблематики. Майнові відносини в сімейному праві мають залежний, похідний від особистих відносин характер. Зв'язок майнових відносин з особистими є настільки сильним, що самі майнові відносини під впливом особистих зазнають перетворення, набуваючи особливих рис, що не властиві майновим відносинам, регульованим цивільним правом.

В. І. Труба справедливо наголошує на тому, що відносини з виховання дітей, із взаємного утримання, які складаються між батьками і дітьми, а також у сфері спільного вирішення питань життя сім'ї, турботи про сім'ю, опосередковуються правом і за своєю суттю є сімейно-правовими. Суб'єктами таких відносин є виключно учасники сімейних правовідносин, а здійснення ними своїх прав та виконання ними своїх обов'язків не

¹² Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

¹³ Чернега В. М. Застосування норм цивільного права до регулювання сімейних відносин. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 244–249. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/40.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

¹⁴ Загорівський А. І. Курс сімейного права. Одеса : Тип. акціонер. Ю-русского печат. дела, 1909. 573 с.

супроводжується майновим забезпеченням, їм не притаманна відплатність. Аналогічні відносини цивільному праву невідомі¹⁵.

Межі правового регулювання суспільних відносин, що складаються в сім'ї, визначаються не тільки об'єктивними властивостями цих відносин, але й формуються в конкретних соціально-економічних умовах, що зумовлюють потребу правового регулювання¹⁶. Сучасний світ інтенсифікує правове регулювання майнових відносин у сім'ї, змушує враховувати глобалізаційні процеси, зокрема, на рівні колізійних норм міжнародного приватного права; наприклад, на рівні Європейського Союзу активно ведеться робота щодо гармонізації сімейного права, вироблення єдиних принципів регулювання сімейних відносин в країнах-членах¹⁷, змінювати характер і шляхи юридичного впливу на них.

Ефективним регулятором суспільних відносин є договір,¹⁸ так, стаття 64 Сімейного кодексу передбачає право подружжя на укладення договорів між собою: дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. У цілому ж сімейне законодавство виходить із того, що договори подружжя не можуть: а) обмежувати права та дієздатність чоловіка і дружини; б) регулювати особисті немайнові відносини подружжя; в) зменшувати права та порушувати інтереси дитини; г) бути вкрай обтяжливими і ставити одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище¹⁹. Тобто сімейне право встановлює загальні межі регулювання, не виходячи за які учасники сімейних відносин можуть діяти достатньо вільно;

Аналогічну модель регулювання бачимо у ст. 189 СК: батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені цим Кодексом. І тільки якщо такого договору немає, застосовуються положення Сімейного кодексу України;

¹⁵ Труба В. І. Про галузеву належність сімейних правовідносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2010. № 929, спец. вип. С. 404–407.

¹⁶ Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві як показник межі правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* 2014. № 10–1. 248 с. С. 237–240.

¹⁷ The website of the Commission on European Family Law. *Principles of European Family Law* // URL: <http://ceflonline.net/principles/>.

¹⁸ Борох Т.С. Зловживання правом в сімейних правовідносинах. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2022. 198 с.

¹⁹ Договірне регулювання відносин подружжя [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право / В. К. Антошкіна ; наук. кер. І. В. Жилінкова ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : б. в., 2006. 208 с. -

Якщо розглянути правове регулювання певної сфери суспільних відносин, що закріплюють відповідні принципи, то як передбачено Сімейним кодексом України, регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом з метою: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку. Тому конкретні моделі поведінки часто не встановлюються, і сторони є вільними у їх самостійному визначенні (наприклад, щодо розподілу сімейних обов'язків, щодо виховання дітей тощо)²⁰. Але такі моделі мають відповідати названим загальним засадам регулювання сімейних відносин та основним принципам сімейного права, які відображають досвід розвитку як суспільних відносин, так і права в цілому, також водночас вони визначають напрями розвитку правового регулювання сімейних відносин²¹.

Зокрема, науковиця Менджул М.В. пропонує класифікувати принципи сімейного права за такими критеріями: сферою дії (сімейно-правові принципи та принципи інститутів сімейного права); нормативно-правовою визначеністю (абсолютно-визначені, відносно-визначені та не визначені у законодавстві); за джерелом закріплення (зафіксовані в сімейних нормах, зафіксовані як в нормах конституційного, так і сімейного права, в нормах цивільного та сімейного права, не зафіксовані в законодавстві), тощо²².

Принципи в сімейному праві, як зазначає М.В. Менджул зумовлені змістом сімейних відносин ідеї про певні цінності, що відображають об'єктивні закономірності розвитку таких відносин, характеризуються імперативністю, універсальністю, найвищою стабільністю, об'єктивністю та загальнообов'язковістю, а також визначають соціальне призначення й сутність сімейного права, є основою для вдосконалення сімейного законодавства.

Ще одним регулятором сімейних відносин є метод правового регулювання, який завдяки способам врегулювання впорядковує суспільні сімейні відносини. Насправді, метод публічно-правового регулювання дійсно передбачає можливість використання різних способів, у тому числі тих, які мають ознаки диспозитивності, але ця диспозитивність є настільки обмеженою, що практично не впливає на в цілому імперативний характер публічно-правового методу. Питання існування диспозитивності

²⁰ Явор О. А. Диспозитивні засади регулювання сімейних правовідносин: роль у визначенні юридичних фактів. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов* : материалы Междунар. научн.-практ. конф. (г. Кишинев, Республика Молдова, 7–8 нояб. 2014 г.). Кишинев : Б. и., 2014. Ч. 2. С. 70–72.

²¹ Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с.

²² Менджул М. В. Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права. Харків .2020.544с

у публічних відносинах взагалі є досить спірним та залежить виключно від розуміння суті диспозитивності²³. Наприклад, СК України зобов'язує надавати неповнолітнім батькам допомогу у здійсненні батьківських прав та виконанні батьківських обов'язків (ст. 16), імперативно висуває вимогу одношлюбності (ст. 25), встановлює заборону щодо можливості перебування певних категорій осіб у шлюбі між собою (ст. 26), зобов'язує наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я (ст. 30), вимагає від батьків забрати дитину з пологового будинку (ст. 143) тощо. Прикладів таких імперативних приписів у сімейному законодавстві доволі багато.

Ми погоджуємося з тими дослідниками, котрі звертають увагу на комплексний характер методу сімейного права. Особливість методу сімейного права проявляється у перевазі диспозитивних засад регулювання сімейних відносин над імперативними, у специфіці розгляду сімейно-правових спорів, санкцій у сімейному праві, юридичних фактів як підстав виникнення сімейних відносин. Чинне сімейне законодавство України «пронизане» диспозитивними нормами, які надають учасникам сімейних правовідносин багато свободи у визначенні їх сімейних прав та обов'язків²⁴.

Крім того, незважаючи на превалювання у сімейному праві, зокрема у Сімейному кодексі України, диспозитивних норм, що є ознакою приватноправового режиму, не можна не погодитися з тим, що Сімейний кодекс містить і певну частину норм, що регулюють, на думку окремих вчених, публічні відносини²⁵. Однак такі публічно-правові норми завжди мають обслуговуючий характер, похідний від приватноправових норм.

Важливо звернути увагу на ще одну обставину. Самостійність сімейного права як галузі, зокрема, на тій підставі, що сімейне право базується на системі своєрідних принципів права, підтримувалися науковцями М.В. Менджул, В.Ф., З.В. Ромовською²⁶, О.А.Явор²⁷, О.О. Кот у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтовує, що на здійснення суб'єктивних цивільних прав впливають три рівні принципів, а саме: загально-правові принципи; галузеві принципи (власне принципи цивільного права, – свобода здійснення суб'єктивних цивільних прав, справедливість, добросовісність, розумність); спеціальні (інституційні) принципи. До останньої групи науковець відносить саме принципи здійснення суб'єктивних

²³ Мазур Т.В. Особливості методу публічно-правового регулювання та його прояви у фінансовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 24, т. 3. 2014. С. 76–80.

²⁴ Красицька Л. В. Співвідношення сімейного та цивільного права. С. 176–186. URL: [http://C:/Users/User/Downloads/v9mPSq7BAcVnNavJokaT8nYzzGZcpa1n%20\(2\).pdf](http://C:/Users/User/Downloads/v9mPSq7BAcVnNavJokaT8nYzzGZcpa1n%20(2).pdf)

²⁵ Ромовська З. В. Українське сімейне право: Академічний курс : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.

²⁶ Ромовська З. В. Сімейне право – перспективи розвитку. *Основні напрямки реформи цивільного права України* : зб. статей та матеріалів. Київ, 1997. С. 120–121.

²⁷ Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія Харків : Право, 2016. 352 с.

цивільних прав (здійснення суб'єктивного цивільного права відповідно до мети та гарантованість здійснення суб'єктивного права)²⁸.

Проблеми розробки принципів європейського сімейного права, як і питання його уніфікації, були предметом дослідження низки європейських науковців. Н.С. Кузнєцова та О.В. Кохановська зазначають: «Створення Європейського Союзу, яке було обумовлене необхідністю подолання розбіжностей, встановлених національними правовими системами у сфері формування єдиного європейського ринку, спонукало до гармонізації та уніфікації правових приписів, перш за все публічно-правового характеру... Що ж до уніфікації та гармонізації приватного права, то цей процес розвивався еволюційно, і його витoki в історичному вимірі значно передують ідеї створення ЄС, оскільки він був обумовлений об'єктивними чинниками, що супроводжували розвиток міжнародної торгівлі і в цілому міжнародне співробітництво у сфері приватно-правових відносин»^{29 30}.

Підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом передбачило впровадження в українське законодавство європейських стандартів щодо розбудови демократичного суспільства, розвитку економіки, стимулювання конкурентоздатності українських суб'єктів господарювання, забезпечення рівня життя громадян тощо. Відповідно до Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, який схвалений Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 року № 509-VIII³¹, євроінтеграційні зміни законодавства України повинні відбуватися через визначення пріоритетних напрямів удосконалення правового регулювання суспільних відносин на засадах системності та взаємоузгодженості, забезпечення ефективності реформування національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Членство в ЄС може гарантувати Україні більш високий рівень забезпечення базових прав, розвитку сервісів для громадян і покращення системи правової політики. Це підтверджують як численні економічні та соціальні рейтинги, так і досвід країн, які вступили до ЄС раніше України. Втім, вступ до Союзу не може сприйматись як простий і швидкий інструмент покращення рівня життя та проведення правових реформ. Ми бачимо скільки правових проблемних питань потребують уточнення та вирішення, але вектор спрямованості зусиль лежить в правовому полі та у відповідності моральним засадам суспільства.

²⁸ Кот О. О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : дис... доктор. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ, 2017. 550 с.

²⁹ Кузнєцова Н.С., Кохановська О.В. Сучасне приватне право України: вектори європейського розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 50–51.

³⁰ Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с.

³¹ Закон України «Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні» (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 31, ст. 297).

2. Сучасний стан дослідження правової політики України у сімейному праві

Першим вектором сімейно-правової політики в Україні є – підтримка української сім'ї. В умовах трансформації українського суспільства відбуваються соціальні зміни в інституті сім'ї, ускладнюється процес виховання дітей, поширення девіантної поведінки серед молоді призводить до народження нездорового потомства, поширення домашнього насильства, посилення процесів, в цьому аспекті зростає роль і затребуваність чітко визначеної і узгодженої правової політики, спрямованої на профілактику негативних явищ, оптимізацію умов сімейного виховання, підтримку сім'ї, молоді та дітей.

За останні роки економічне, психологічне становище сім'ї в Україні значно погіршилося, причин тут багато – пандемія, війна, а також зниження культурного рівня населення. Сім'я сьогодні змушена стримувати потреби особистості в материнстві і батьківстві. Дедалі більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей. Знижується народжуваність та зростає смертність населення, погіршується здоров'я дорослих і дітей, скорочується середня тривалість життя.

Більшість сімей недостатньо реалізує свої виховні функції. Сімейні тяготи, обмеженість батьків у часі для спілкування з дітьми призводять до розриву внутрішньосімейних зв'язків, обмежують можливість батьків і дітей разом проводити дозвілля і відпочинок. Внаслідок зниження престижу сім'ї, нестабільності сімейних стосунків, відсутності необхідної культури сімейного життя, пияцтва батьків зростає кількість сімей, що розпадаються, та дітей, які потрапляють до спеціальних дитячих закладів, жебракують, бродяжать. У такій тяжкій для України час, особливу увагу необхідно приділити підтриманню інституту сім'ї, щоб не втратити її зовсім.

З розвитком суспільних відносин змінюються норми, цінності, моделі поведінки, узвичаєні в певному суспільстві. Змінюється сама сім'я, і ці зміни є не тільки досягненням, зумовленим імплементацією в наше національне законодавство чужих культурних напрацювань; ці зміни несуть у собі також невпевненість, розчарування, падіння рівня демографічного відтворення населення³².

Нині привертає увагу факт наявності таких форм деформації свідомості громадян, як правовий нігілізм, правовий інфантилізм, правова недосвідченість тощо. З метою подолання зазначених проблем, підвищення рівня правової культури потрібно виробити чітку державну сімейно-правову політику в цій сфері, забезпечити системний, науковий підхід до проведення відповідних заходів, скоординувати зусилля державних органів^{33 34}.

³² Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

³³ Наливайко Л. Р. Принцип правової держави як принцип державного ладу України. *Соціологія права*. 2011. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39598>

³⁴ Кравченко Г.С. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 1(42). 2019. С. 51–58.

Визначення терміну «державна сімейно-правова політика», як зазначає А. Мішин, та його наповнення залежить від багатьох чинників. Найголовнішим є розуміння того, які саме хто потребує такої допомоги, та яка ідеологія щодо сім'ї повинна існувати в державі³⁵.

Сімейно-правова політика є складовою державної політики, І. Чеховська визначає сімейно-правову політику як цілеспрямовану діяльність державних органів і інших соціальних інститутів, покликану створювати оптимальні умови для виконання сім'єю її функцій, гармонізувати відносини між особою, сім'єю і суспільством³⁶.

Г. Кришталь справедливо зауважує щодо необхідності сімейно-правової політики, що сімейно-правова політика потрібна з наступних фундаментальних причин: для добра особи і для добра суспільства, яке не може добре функціонувати без здорових і сильних сімей. Завданням сім'ї – повне, цілісне виховання людини, яка стане в майбутньому добрим, повноцінним громадянином. Сімейна політика необхідна тому, що без неї не існує соціальна справедливість³⁷.

Беручи до уваги наявні підходи до визначення основних складових державного управління, Л.М. Мельничук пропонує розглядати державне регулювання розвитку інституту сім'ї як цілеспрямований систематичний вплив з боку держави на суспільні відносини та соціальні інститути, від яких залежать оптимальне функціонування й розвиток сім'ї, з метою максимального задоволення потреб особи, сім'ї та суспільства в цілому³⁸, а також правове регулювання сімейних відносин, які виникають у суспільстві та від їх виникнення залежить майбутнє суспільства.

Підставою виникнення, зміни, або припинення будь яких суспільних відносин є юридичні факти, право за допомогою конструкції юридичного факту надає юридичної форми всьому нашому життю, навіть коли ми не розуміємо або не відчуваємо цього³⁹.

Право вирішує, хто уповноважений на щось, а хто – ні. Сімейне життя іноді претендує на те, щоб бути сферою настільки приватною й інтимною, що прагне залишитися по той бік від правового регулювання. Для прикладу, свого часу Верховний Суд США сприяв формуванню розуміння того, що існує «приватна царина сімейного життя, до якої

³⁵ Мішин А. Державна сімейна політика як цілісна науково-практична система. *Актуальні проблеми державної сімейної політики* : матеріали науково-практичної конференції. *Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (специвпуск)*. Науково-практичний журнал. 2010. № 1-2. С. 17–22.

³⁶ Чеховська І.В. Співвідношення соціальної і сімейної політики: деякі теоретичні і практичні аспекти. *Право та управління*. 2011. № 1. С. 465–474.

³⁷ Кришталь Г. Сімейна політика в ЄС – приклад Польщі. Інститут родини та подружнього життя УКУ. URL: <https://dc.lviv.ua/korysne/1943-smeyna-poltika-ves-priklad-polsch.html>

³⁸ Мельничук Л.М. Державне регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Київ, 2009. 20 с.

³⁹ Hasday J. E. *Family Law Reimagined*. Harvard University Press, 2014. 318 p.

держава не повинна втручатися»⁴⁰. Утім насправді одна з найбільш важливих й далекосяжних ролей права проявляється в регулюванні ним сімейного життя й статусу учасників відповідних відносин. Сімейне право врегулює створення й припинення шлюбів, встановлює права й обов'язки членів сім'ї, що становлять сімейні статуси, тощо. Це означає, що сімейне право вирішує, хто вважається родичами в очах права, а хто ні, яким чином можуть бути встановлені сімейні відносини і яким припинені, що означає мати статус члена сім'ї і т.д.⁴¹

Встановлюючи норми права, законодавець повинен «угледіти» юридичні факти, виділити їх із маси важливих і другорядних соціальних обставин і правильно відбити у нормах чинного законодавства. Неточне виділення юридичних фактів, неправильна їхня правова оцінка ведуть до того, що одним обставинам не надається належного значення, інші, навпаки, набувають невластивих їм якостей. Від кола тих індивідуальних актів, вчинків, подій і станів, з якими право пов'язує розвиток сімейно-правових відносин, залежить структура самого сімейного права⁴².

Аналіз національної судової практики свідчить про те, що звернення судів даної правової категорії – юридичного факту, в більшості випадків відбувається саме при розгляді сімейних справ^{43 44}. Може йтися, зокрема, про встановлення юридичного факту родинних відносин (Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці по справі № 727/3080/19⁴⁵).

Прикладом цього може служити: Постанова Верховного Суду від 3 листопада 2021 року у справі № 691/1237/20;⁴⁶ встановлення юридичного факту народження дитини в певний час та в певному місті (Рішення Приморського районного суду м. Одеси по справі № 522/7776/17)⁴⁷; факту

⁴⁰ Smith V. Organization of Foster Families, 431 U.S. 816, 862-63 (1977). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/431/816/case.html>.

⁴¹ Hasday J. E. Family Law Reimagined. Harvard University Press, 2014. 318 p.

⁴² Family Law and Family Values / Edited by Mavis Maclean. A series published for the Oñati Institute for the Sociology of Law. Oxford and Portland, Oregon, 2005. 342 p.

⁴³ Фурса С. Я. Провадження в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у порядку цивільного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 1997. 177 с..

⁴⁴ Сімейні відносини в нотаріальній та судовій практиці / Л. Ю. Драгневич, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса. Київ : Ін Юре, 2003. 352 с.

⁴⁵ Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 26 квітня 2017 р. у справі № 522/7776/17, провадження № 2-о/522/459/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66197208> (дата звернення: 09.02.2024).

⁴⁶ Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27 березня 2019 р. у справі № 354/693/17-ц, провадження № 61-48153св18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80889111> (дата звернення: 09.02.2024).

⁴⁷ Рішення Приморського районного суду м. Одеси в справі № 522/7776/17 (провадження № 2-о/522/459/17) від 26 квітня 2017 року. <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/66197208>

проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу (Постанова Верховного Суду у складі Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27 березня 2019 року у справі № 354/693/17-ц⁴⁸, Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 грудня 2022 року у справі № 149/2697/21⁴⁹); факту знаходження на утриманні (Рішення Галицького районного суду Івано-Франківської області від 24 жовтня 2018 року у справі № 341/727/18⁵⁰, Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 22 листопада 2018 року у справі № 334/7300/18)⁵¹; факту припинення шлюбних відносин (Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області по справі № 212/900/17-ц)⁵²; сукупності юридичних фактів, за якої не виникає обов'язок утримувати батька повнолітньою дочкою (Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 листопада 2018 року по справі № 400/1621/16-ц)⁵³ тощо. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 3 листопада 2021 року у справі № 691/1237/20, щодо встановлення юридичного факту родинних відносин.

Підсумовуючи, можна констатувати, що судова практика йде шляхом вдосконалення, підтримання єдності та заповнення прогалин, які існують у чинному сімейному законодавстві.

Зокрема, наприклад, за відсутності закону, який би регулював застосування Гаазької конвенції 1996 року на території України, Верховний Суд нарешті зробив низку важливих правових висновків, які безсумнівно сприятимуть належному виконанню зазначеної Конвенції в нашій державі.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 грудня 2022 року в справі № 149/2697/21 зроблено висновок, що проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу є спеціальною (визначеною законом, законною) підставою для виникнення у них деяких прав та обов'язків, зокрема права спільної сумісної власності на майно. Для визначення осіб

⁴⁸ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в справі № 149/2697/21 (провадження № 61-10505св22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03)

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя у справі № 334/7300/18 від 22 листопада 2018 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78156040>

⁵² Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 212/900/17-ц від 16 лютого 2018 року URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/72412220>

⁵³ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в справі № 400/1621/16-ц (провадження № 61-18661св18) від 07 листопада 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77720678>

як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, з метою вирішення майнового спору на підставі статті 74 СК України, суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу в період, упродовж якого було придбано спірне майно.

В умовах все більшого ускладнення суспільних відносин, появи нових моделей взаємодії між їх учасниками, значного впливу науково-технічного прогресу на реалізацію людиною її особистих прав і свобод, постійної зміни уявлень, що довгий час вважалися традиційними, про ті чи інші сімейні, також велика роль юридичних фактів і у захисті сімейних прав.

Так, попит європейських держав, прецедентна практика, вироблена Страсбурзьким судом на основі положень Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, все більше і більше набуває характеру *jus commune* (загального права) у сфері прав людини тією мірою, якою вона «встановлює норми, що мають цінність для ряду країн нашого континенту»⁵⁴. Судова правотворчість, як метод подолання судом очевидних проблем у законодавстві – це об'єктивна реальність у правозастосовній діяльності. Вона об'єктивно обумовлена багатьма чинниками – зокрема, необхідністю подолання наявних прогалин у законі, а також його застарілістю, «відставанням» законодавця в реагуванні на нові соціальні та інші виклики⁵⁵.

В Україні ухвалений один із самих прогресивних у цьому відношенні в Європі закон – Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV, який у статті 17 прямо закріплює, що «Суди застосовують Конвенцію та практику Суду як джерела права»⁵⁶. Висловлений законодавцем підхід підкреслює, що фундаментальні права людини і основні свободи, які гарантуються Європейською конвенцією, підлягають тлумаченню і застосуванню у національній правовій системі з урахуванням прецедентної практики Суду, а у більш широкому контексті – мають бути реалізовані в обсязі стандартів, вироблених Страсбурзьким судом⁵⁷.

Визначення основних напрямів розвитку національної правової системи у сфері правового регулювання сімейних відносин не буде повним без аналізу **прецедентної практики Європейського суду з прав людини** шляхом

⁵⁴ Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 / Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. 2004. ISBN 966-749-200-1.

⁵⁵ Музика Л.А. Цивільно-правова політика України : дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Київ. 2011. 566 с.

⁵⁶ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, № 30, ст. 260.

⁵⁷ Соловійов О. В. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2011. 16 с.

виокремлення його основних правових позицій, що відіграють найбільш значущу роль при вирішенні справ, пов'язаних із застосуванням статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про захист прав і основоположних свобод, зокрема при визначенні юридичних фактів, які мають становити основу виникнення сімейно-правових відносин⁵⁸.

Більше того, Пленум Верховного Суду України в постанові «Про судові рішення у цивільній справі» окремо підкреслює, що «у мотивувальній частині кожного рішення ... у разі необхідності мають бути посилання на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини, які згідно із Законом України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права та підлягають застосуванню в цій справі»⁵⁹.

У цьому сенсі в аспекті досліджуваної нами проблематики найбільший інтерес представляє практика застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Нею, зокрема, передбачено **право кожного на повагу його особистого і сімейного життя**. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁶⁰, не допускається втручання зі сторони публічних властей у здійснення цього права, за винятком випадків, коли таке втручання передбачено законом і є необхідним в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки і громадського порядку, економічного благоустрою країни, в цілях попередження безпорядків або злочинів, для охорони здоров'я або моральності або захисту прав і свобод інших осіб.

Серед правових позицій Європейського суду з прав людини, які визначають його практику при вирішенні справ, пов'язаних із захистом сімейних відносин і які мають використовуватися як джерело права в Україні, слід сказати про визначення *поняття сім'ї* у значенні ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод включає в себе не тільки зареєстровані подружні відносини, але й *інші «сімейні» зв'язки*, які передбачають, що їх учасники живуть спільно поза законним шлюбом (рішення у справі «Шальк і Корф проти Австрії») (Schalk and Kopf

⁵⁸ Тертишник В.М. Реалізація правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 7–13.

⁵⁹ Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

⁶⁰ Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філотов, Т. Фулей, Х. Хембах. Київ : Істина, 2011. 200 с.

v. Austria) від 22 листопада 2010 р⁶¹. , рішення у справі «Кіган проти Ірландії» (Keegan v. Ireland) від 26 травня 1994 р⁶².

У цілому вважається, що в ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод сформульовано концепцію «сімейного життя». У 1988 р. Європейський суд з прав людини встановив, що шлюбний зв'язок завжди створює «сімейне життя», навіть якщо в подальшому шлюб завершився розлученням (Berrehab v. Netherlands (1988)). Суть такої концепції полягає в тому, що відносини між батьками і дітьми ясно встановлюють зв'язок, який свідчить про наявність сімейного життя, незалежно від того, чи є воно заснованим на шлюбі чи ні⁶³. При цьому для визнання сімейного життя до уваги має братися низка факторів: факт спільного проживання, тривалість взаємовідносин партнерів, виконання зобов'язань відносно один одного і дітей та інші докази, які свідчать про це. У подальшому Європейський суд з прав людини в рішенні у справі Keegan v. Ireland⁶⁴ (1994 р.) підтвердив, що «поняття «сім'я»... не стосується лише відносин, заснованих на шлюбі, й може включати в себе інші де-факто «сімейні» зв'язки, але лише в тому випадку, якщо це стосується відносин батьків і дітей».

У своїй практиці Суд здебільшого виходить із розуміння поняття сім'ї у значенні «сімейного життя», яке обмежується *core family* (рішення у справі «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium) від 13 червня 1979 р.⁶⁵).

Разом із тим, до сьогодні в практиці Європейського суду з прав людини немає усталеної правової позиції з питання, чи поширюється поняття «сімейне життя» на взаємини прийомних батьків і дітей. З урахуванням сучасних змін у соціальних і культурних моделях сім'ї вивчення обставин конкретної справи вимагає від Європейського суду з прав людини надзвичайної гнучкості, а поширення «нестандартних» моделей організації сімейного життя значно ускладнює трактування цього поняття. Коментатори Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» зазначають, що право на повагу до сімейного життя поширюється не тільки на класичні європейські моделі сім'ї, але і на сім'ї, які дотримуються інших культурних

⁶¹ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria) від 22.11.2010 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99605>. (дата звернення: 12.08.2019)

⁶² Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кіган проти Ірландії» (Keegan v. Ireland) від 26.05.1994 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57881>. (дата звернення: 15.08.2019).

⁶³ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Berrehab v. Netherlands від 21 червня 1988 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57438>

⁶⁴ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кіган проти Ірландії» (Keegan v. Ireland) від 26.05.1994 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57881>. (дата звернення: 15.08.2019).

⁶⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі Marckx v. Belgium від 13 червня 1979 року URL:<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534>

традицій. Зокрема, в одній зі справ було побічно визнано право на захист членів полігамної родини.

Також зазначимо, що головною задачею сімейно – правової політики України для щасливого сімейного життя молодих сімей є їх **підтримка на державному рівні**, особливо тих, що потрапляють у складні життєві обставини, та молодих осіб: – органи державної влади, органи місцевого самоврядування сприяють реалізації заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї та шлюбу, формування в суспільстві пріоритетності сімейних цінностей та відповідального батьківства, підготовку молоді до сімейного життя, соціальну підтримку молодих сімей, у тому числі тих, які перебувають у складних життєвих обставинах; – соціальна підтримка молодих сімей, у тому числі тих, які перебувають у складних життєвих обставинах, та молодих осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, забезпечується шляхом надання соціальних послуг, державної соціальної допомоги, пільг відповідно до закону; – органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування можуть залучати молодіжні центри, молодіжні та дитячі громадські об'єднання до соціальної підтримки молодих сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, та надання соціальних послуг⁶⁶.

Під соціальною допомогою розуміють «гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які через певні соціальні випадки, передбачені законом, потребують такої допомоги»⁶⁷. У вузькому соціальному значенні – це комплекс цілеспрямованих конкретних заходів економічного, правового, організаційного характеру для підтримки найбільш уразливих верств населення⁶⁸. Відзначимо, що у соціальних установах створені *чотири основні форми державної допомоги* молодим сім'ям: грошові виплати сім'ям на дітей у зв'язку з народженням, змістом для виховання дітей; трудові, податкові, житлові та інші пільги; безкоштовні натуральні видачі сім'ї й дітям (дитяче харчування, ліки, харчування вагітним жінкам та ін.); соціальне обслуговування молодих сімей (психологічна, юридична допомога, консультування, соціальні послуги)⁶⁹.

⁶⁶ Закон України Про основні засади молодіжної політики *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

⁶⁷ Куранда Л. Соціальна допомога як вид соціального забезпечення. Світовий досвід реформування системи соціальної допомоги. *Актуальні проблеми державного управління*. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (41). С. 91–94.

⁶⁸ Шевчук П. Соціальна політика : навчальний посібник. Львів : Світ, 2003. 400 с.

⁶⁹ Замошкіна О.Д. Комплексний підхід щодо соціальної підтримки молодих сімей. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. С. 77–85. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20436/Zamashkina.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Розглянемо політику держав зарубіжних країн щодо підтримки сімей з дітьми. Значну частину державної підтримки сімей з дітьми **в європейських країнах** складають **податкові пільги**, знижки та кредити, користування транспортом тощо, а в Люксембурзі та Франції таким чином надається основна частина допомоги сім'ям. При цьому зарубіжні експерти доводять, що податкові заходи, будучи невидимими економічними стимулами, все ж таки є потужними інструментами політики підтримки сім'ї та певних типів фінансової та соціальної поведінки⁷⁰.

Також в європейських країнах широко реалізуються програми **цільових кредитів**. Держава стимулює використання цього механізму фінансування, є гарантом по кредиту, встановлює процентні ставки на кредити, які суттєво нижчі за ринкові, та субсидує різницю з бюджету чи передбачає можливість відстрочки повернення кредиту й навіть його повного погашення, якщо позичальник має низькі доходи⁷¹.

У країнах-членах ЄС серед сімей з дітьми особлива матеріальна **підтримка** надається **неповним сім'ям**. Греція – це єдина країна, де одинокий батько забезпечений гірше подружжя. Водночас рівень позашлюбних народжень у цій країні найнижчий серед інших членів ЄС (станом за 2005 р. лише 5% від загальної кількості новонароджених). Отже, подібні заходи виробників сімейної політики в Греції певним чином стримують сім'ї від руйнування, запобігаючи збільшенню неповних сімей, що потребують утримання⁷².

Угорська сімейно-правова політика не призвела до певного ефекту, тому що більшість державних пособій орієнтовані на працездатні сім'ї. Більше того, жінки, які отримувати допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами та батьківську допомогу на підставі своїх попередніх доходів (GYED) мають вищі надбавки, ніж інші жінки з фіксованою відпусткою для догляду за дитиною, яка лише незначна й вище за мінімальну заробітну плату. В результаті, сім'ї, які перебувають у важких обставинах виключаються із системи підтримки. З іншого боку, така система мотивує сім'ї зміцнити свої позиції на ринку праці, щоб отримати суттєву всебічну підтримку від держави. Така сімейно-правова політика демонструє новий акцент на сімейну роботу та інструменти сім'ї, політика, яка спрямована не лише на підтримку сімей у важких обставинах, а й сім'ї середнього класу⁷³.

В нашій країні щодо державної підтримки можемо привести статтю 3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»⁷⁴, де надаються

⁷⁰ Nichtehelich Lebendgeborene Eurostat. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

⁷¹ Сітнік С. П. Державна сімейна політика: Міжнародний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. С. 120–125.

⁷² Там само.

⁷³ А. Шубчинська. Соціальний захист і підтримка сімей як напрямок соціальної політики Угорщини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. С. 24–28.

⁷⁴ Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 5, ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

наступні види державної допомоги сім'ям з дітьми: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога при народженні дитини, одноразова натуральна допомога «пакунок малюка»; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; допомога на дітей одиницею матерям; допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність⁷⁵.

Отже, сімейно – шлюбні відносини являють собою складну гаму відносин між людьми: від природно-біологічних до економічних, правових, етичних, соціально-психологічних, естетичних і т. п. Необхідність їх регулювання з боку суспільства обумовлена тим, що від стану сімейно – шлюбних відносин залежать зростання населення, виховання підростаючого покоління, а значить, і майбутнє самого суспільства і держави в цілому⁷⁶. Від ефективного регулювання сімейних відносин, а саме від впливу сімейно-правової політики на законодавство, залежить майбутнє наших дітей та онуків. Право аж ніяк не вичерпується законом, але останній є важливим елементом правової системи. Закон, аби виступати ефективним регулятором, повинен своєчасно відмовлятися від застарілих соціально не підтримуваних правових норм та інститутів та реформувати законодавство щодо відповідності Європейським стандартам.

Другим вектором, на який повинна бути спрямована сімейно-правова політика – це підтримка молоді. Згідно Закону України «Про основні засади молодіжної політики»⁷⁷ визначено мету, завдання, принципи та пріоритети молодіжної політики в Україні; повноваження центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо молодіжної політики; гарантії та механізми участі молоді у її формуванні та реалізації.

Законом також визначено особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань; особливості реалізації окремих соціальних гарантій молоді щодо вирішення житлових питань, питань професійного самовизначення та зайнятості, охорони здоров'я, задоволення освітніх, культурних та інших потреб.

⁷⁵ Кучерук О.О. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія* (42), 2019. С. 51–58.

⁷⁶ Кравченко Г.С. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 1(42). 2019. С. 51–58.

⁷⁷ Закону України «Про основні засади молодіжної політики» *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

На сьогодні, Україна повинна сформувати власну модель соціального розвитку з урахуванням сучасних тенденцій. Перебуваючи у складних соціально-економічних умовах, що посилюються військовими діями на Сході, анексією Криму та втратою значної частини економічного й людського потенціалу, основними завданнями соціалізації економічного розвитку є формування дієвої системи соціального захисту, боротьба збідністю й розвиток людського капіталу на основі соціального консенсусу і балансу між різноспрямованими цілями соціального забезпечення й економічної ефективності господарюючих суб'єктів⁷⁸. Отже, досвід ЄС у сфері соціальної політики допомоги молоді виступає фундаментом для розвитку політики України в соціальній та сімейно – правовій сферах.

Для України дуже важливим є на сьогодні досвід Європейського Союзу по підтримці молоді. Щоб відповісти на виклики молоді та допомогти їм досягти успіху, ЄС запустив програму «*Молодь у русі*». Програма «Молодь у русі» також фокусується на скороченні безробіття та в рамках ініціативи, політичні пріоритети «Молодь у русі» також фокусуються на скороченні безробіття в рамках ініціативи, програма встановлює рамки політичних пріоритетів для дій на національному рівні та рівні ЄС⁷⁹. «Молодь у русі» передбачає створення додаткових можливостей для переміщення студентів в різні країни ЄС у пошуках роботи або місця в університеті, додаткові можливості співпраці з європейськими державними центрами зайнятості, створення малого бізнесу, створення європейського механізму надання студентських кредитів.

Важливо зазначити, що молоді європейські фахівці (молодь) мають можливість отримувати допомогу з безробіття в іншій країні ЄС⁸⁰.

Програма «Молодь у русі» має на меті зробити освіту і навчання такими, що відповідають потребам сучасної молоді, а також заохочувати країни ЄС звживати заходи, що спрощують перехід від навчання до роботи⁸¹.

«*Нова програма розвитку навичок для Європи*» – ініціатива ЄС створена для вирішення проблем професійних навичок по всій Європі, зосередивши увагу на підвищенні якості та актуальності формування навичок, підвищення наочності та сумісності навичок та кваліфікації, та вдосконалення навичок з інтелекту та інформації для кращого вибору

⁷⁸ Іртищева І. О., Гуріна О. В., Работін Ю. А. Можливості імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20, ч. 2. С. 6–11.

⁷⁹ European Commission, 2016, Evaluation of the EU Youth Strategy and the Council Recommendation on the mobility of young volunteers across the EU Final Report Executive Summary, Luxembourg, pp. 1–5.

⁸⁰ Іртищева І. О., Гуріна О. В., Работін Ю. А. Можливості імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 20, ч. 2. 2018. С. 6–11.

⁸¹ Ініціатива ЄС «Молодь у русі». URL: <https://pon.org.ua/novyny/2827-iniciativa-yes-molod-u-rusi.html>

кар'єри⁸². Молодь із країн ЄС-27 віком від 15 років і 29 років, вважали за краще втекти від батьків у середньому їм 26 років, а більше половини з них досі живуть у батьківських домогосподарствах. Рівень ризику бідності становиться вище для тих, хто не проживає з батьками, ніж для тих, хто працює. Можливості молодих людей брати участь у культурному житті і дозвілі збільшилися. Вони збираються разом з родичами та друзями частіше кожен тиждень, із розрахунковою ставкою 35,1%. Для фізичних осіб рівень інтернет-навичок реєструє високі показники⁸³.

Однією з проблем, яка змінила орієнтири соціальної політики ЄС, це велика кількість біженців та мігрантів. Наприклад, 2016 році уряд Німеччини оголосив про намір створення додаткових 100,000 нових низькооплачуваних робочих місць для осіб, які шукають притулок у країні. Такі робочі місця повинні були сприяти в подальшому інтеграції біженців у звичайний ринок праці. У той самий час біженці отримували безкоштовне житло, а також соціальну допомогу, яка повинна була покрити витрати на харчування. Проте у грудні 2016 року безробіття серед біженців сягнуло близько п'ятдесяти відсотків. Основною перешкодою для отримання роботи стала відсутність знання німецької мови. Для вирішення цієї проблеми була створена дворічна програма під назвою **«Перспективи для молодих біженців»**, яка фінансово підтримує місцеві професійно-технічні освітні центри. Центри надають біженцям можливість протягом шести місяців отри-мати навички виробничої професії, а також відвідувати заняття з мови та соціальної інтеграції. Також відбуваються і зміни у системі вищої освіти, наприклад, створюються освітні програми для біженців при університетах, які отримали певний науковий ступінь у своїй країні та хочуть розпочати навчання у Німеччині⁸⁴.

Кожна з країн має власну специфіку реалізації молодіжної політики: мінімізація втручання в життя молоді, сприяння розвитку самоврядування та самоуправління (США); спрямованість більшою мірою на соціальний вимір і створення умов для самореалізації молоді, надання допомоги тим категоріям молодих людей, що перебувають у групах ризику на цей період часу (Німеччина); пріоритетність розвитку студентського самоврядування зі значним розширенням повноважень представників студентства, що дає змогу вже зі студентських років виховувати в молодих

⁸² European Commission, 2010, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, Youth on the Move An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM(2010) 477 final, Brussels, pp. 3–4.

⁸³ Г. Римбу, Л. Константінеску. Удосконалення соціальної ситуації молоді в європейському союзі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. С. 74–87.

⁸⁴ Kasinof L. Refugees Paid One Euro an Hour by German Employment Program. Coda Story. 16 Feb 2017. URL: <https://codastory.com/migration-crisis/integration-issues/german-employment-program-for-refugees-pays-one-euro-an-hour-sometimes-less>

людей відчуття відповідальності, залучення, співучасті (Франція); чітка координація, значне фінансування сфери молодіжної політики з боку держави, розгалуженість представництв, відомств та органів управління в питаннях розвитку молоді (Швеція); надання допомоги молодим людям кожної окремої громади, що стає можливим завдяки постійним дослідженням, опитуванням, індивідуальним бесідам з молодими людьми (Великобританія), тощо⁸⁵.

Слід погодитися з думкою науковців А. Михненко та Н. Щур, що «сьогодні для того щоб Україна на світовій арені займала гідне місце, а якість життя громадян відповідала європейським стандартам, потрібно, щоб на зміну неефективній та нерентабельній соціальній політиці, прийшла політика, сконцентрована на потребах не тільки конкретної соціальної групи, але й кожної людини»⁸⁶.

В Україні одним із пріоритетних завдань **Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки»** (2016 р.)⁸⁷ було визначено впровадження засад здорового способу життя серед молоді шляхом здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я. Урядом було запроваджено ряд програм, наприклад, Стратегія забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року і план заходів щодо її реалізації (2017)⁸⁸.

Указом Президента була затверджена Національна молодіжна стратегія до 2030 року (2021)⁸⁹ з метою забезпечення створення додаткових можливостей для становлення, розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності молоді, реалізації її конституційних прав і свобод, утвердження у молодіжному середовищі здорового способу життя, сприяння ініціативи та активності молодих громадян в усіх сферах життєдіяльності

⁸⁵ Подобед Н.В. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики та можливості його застосування в Україні. *Економіка та держава*. 2011. № 9. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/37.pdf.

⁸⁶ Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2011. Вип. 2. С. 219–227.

⁸⁷ Постанова кабінету міністрів України лютого 2016 р. № 148 Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text>

⁸⁸ Розпорядження кабінету міністрів України від 22 березня 2017 р. № 248-р. Про схвалення Стратегії забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2017-%D1%80#Text>

⁸⁹ Указ Президента України Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року 12 березня 2021 року № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>

суспільства й держави. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX від 27 квітня 2021 року регулює особливості реалізації прав молоді у сферах культури, туризму, оздоровлення та відпочинку, фізичної культури і спорту (стаття 18)⁹⁰.

В Україні проблема підтримки здоров'я та формування здорового способу життя підростаючого покоління, відповідно до нормативно-правих актів та практики роботи в регіонах, є одним із пріоритетних напрямів діяльності. Втім досить часто має місце декларативний характер впровадження, невідповідність фінансування, неврахування регіональних можливостей і потреб. На державному рівні відповідальність за збереження здоров'я населення покладена на Міністерство охорони здоров'я України. Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України відповідають за формування, утвердження та пропаганду здорового способу життя серед дітей і молоді⁹¹. У Закону України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX від 27 квітня 2021⁹² визначені основними завданнями молодіжної політики: створення умов для залучення молоді до громадського, політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства, популяризація ролі та важливості участі молоді у процесі ухвалення рішень; підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, у тому числі для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб; формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді тощо.

В умовах політичної та економічної кризи в Україні ми погоджуємося з позицією Мацюк Т.І., що «першочерговим завданням держави у сфері **підтримки підприємницьких ініціатив молоді** є створення сприятливого бізнес клімату, сприяння започаткуванню власної справи. Також для розвитку молодіжної політики є відхід від патерналістської моделі державної політики щодо молоді та розширення співпраці з громадськими і благодійними організаціями, запровадження ефективних механізмів партнерства та взаємодії. Такий підхід цілком виправдав себе в країнах Європейського Союзу.

Методичне сприяння з боку держави молодіжним організаціям, залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування молодіжних програм, створення нових механізмів стимулювання будівництва доступного житла для молоді, впровадження дієвої системи гарантування першого робочого місця та підтримка підприємницьких ініціатив молоді

⁹⁰ Закон України Про основні засади молодіжної політики. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

⁹¹ Андріюченко Т., Яблонська Г., Ганенко О. Сучасна політика формування здорового способу життя молоді: український та міжнародний досвід. 2022. С. 114–130.

⁹² Закон України Про основні засади молодіжної політики. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

здатні не тільки зняти соціальну напругу в молодіжному середовищі, а й надати нову енергію розвитку суспільства»⁹³.

Відповідно до Державної цільової соціальної програми «**Молодь України**» на 2021–2025 роки⁹⁴ її завданнями є: підвищення рівня компетентностей молоді, у тому числі громадянських; підвищення рівня культури волонтерства серед молоді та її залучення до волонтерської діяльності для наближення перемоги та відновлення країни у післявоєнний період; активізація залучення молоді до процесів ухвалення рішень; зміцнення соціальної згуртованості молоді, у тому числі шляхом здійснення обмінів молоддю в межах України та у партнерстві з іншими державами і міжнародними організаціями; виконання програм для підготовки фахівців, які працюють з молоддю, у тому числі програми «Молодіжний працівник»; забезпечення функціонування молодіжних центрів, у тому числі державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр»; сприяння створенню умов для розвитку спроможності інститутів громадянського суспільства для досягнення завдань Програми; підтримка молодіжних проектів та виконання окремих завдань молодіжної політики⁹⁵. Ми бачимо, що робота ведеться, проблеми вирішуються, держава не стоїть осторонь від проблем суспільства.

Третім вектором сімейно-правової політики є захист прав дітей.

Конвенція ООН про права дитини дає нове уявлення щодо ставлення до дитини. Діти, тобто особи до 18 років, є не просто одержувачами захисту чи благодійності, а суб'єктами прав і агентами змін. Да вектор правовий визначено, але змін поки що не має в цьому правовому полі. Проблеми в тому, що закон залишається законом, а практика сама по собі.

24 березня 2021 року Європейська Комісія ухвалила першу всеосяжну Стратегію ЄС з прав дитини, а також пропозицію щодо формування Європейської гарантії дитини, яка буде спрямована на захист рівних можливостей для дітей, яким загрожує бідність або соціальне відчуження. Дана Стратегія ЄС із прав дитини відповідає захисту, сприяння та реалізації прав дитини за допомогою всеохоплюючої правової політики та плану дій для всієї нинішньої та майбутньої діяльності ЄС, спрямованої на підтримку дітей та їх прав⁹⁶.

В Стратегії Ради Європи з прав дитини (2022–2027): «Права дитини в дії: від постійного впровадження до спільних інновацій» визначено шість пріоритетних сфер і стосується кількох наскрізних вимірів або підходів, які необхідно врахувати країнам-учасникам ЄС в нормах національного законодавства. Перший – свобода від насильства для всіх дітей –

⁹³ Т. І. Мацюк. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку. *Ефективна економіка* № 10, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2392>

⁹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. N 579 Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp210579?an=1>

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Основи правової системи ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/pravo-yes>

наси́льство над дітьми є порушенням їхніх прав, ставить під загрозу їхній соціальний розвиток і впливає на здійснення ними інших прав. Воно часто має руйнівні короткострокові та довготермінові наслідки для психічного та фізичного здоров'я, а крім того, спричиняє далекосяжні витрати для суспільства⁹⁷. Другий – рівні можливості та соціальна інтеграція для всіх дітей. Конвенція ООН про права дитини визнає право кожної дитини на достатній життєвий рівень для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку, а Європейська соціальна хартія гарантує право дитини на належний соціальний, правовий та економічний захист⁹⁸. Третій – доступ і безпечно використання технологій для всіх дітей. У рекомендаціях Ради Європи CM/Res (2018)7 йдеться про зобов'язання держав-членів забезпечити кожній дитині всі права, закріплені в Конвенції ООН про права дитини, у Конвенції про захист прав людини та основних свобод та їхніх протоколах⁹⁹. Тому необхідно піклуватися про цифрову безпеку дітей у школі та вдома. В той же час, як влучно сказала науковець Падалка М., слід відзначити, що на сьогоднішній день, в нормах національного законодавства відсутні нормативно-правові акти, які б захищали права дітей в цифровому кібер-просторі, що на нашу думку, є недоліком національного законодавства та потребує негайного вирішення в напрямку євроінтеграції України¹⁰⁰. Четвертий – дружнє правосуддя для всіх дітей. Адаптація судочинства до потреб дітей має вирішальне значення, щоб уникнути їх повторної травматизації та повторної віктимізації. Діти повинні мати можливість розуміти систему правосуддя та довіряти їй, а також відчувати впевненість. П'ятий – дати голос кожній дитині. Діти мають право бути почутими, брати участь і враховувати їхні погляди відповідно до їх віку та зрілості в усіх рішеннях, які їх стосуються. Діти також мають право на свободу вираження поглядів, інформації та думок, як це гарантовано статтями 10 ЄКПЛ та 13 Конвенції ООН про права людини. Конвенція про захист прав дитини Загальний коментар № 12 про право дитини бути почутою підкреслює, що право всіх дітей бути почутими та сприйнятими серйозно є однією з фундаментальних цінностей Конвенції ООН про права дитини, встановлюючи не лише право саме по собі, але й критерій для тлумачення та реалізації всіх інших прав. участі

⁹⁷ Падалка М.А Єврінтеграція законодавства України у сфері захисту прав дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/189.pdf

⁹⁸ Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064

⁹⁹ Цифрові права та онлайн безпека: як захистити дітей в інтернеті. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/12/1/243194/>

¹⁰⁰ Падалка М.А .Єрінтеграція законодавства України у сфері захисту прав дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/189.pdf

дітей через безпечні, етичні та сприятливі процеси участі дітей¹⁰¹. Дані твердження повинні бути враховані в розділі II Закону України «Про охорону дитинства». Шостий – права дитини в кризових і надзвичайних ситуаціях. Права дитини піддаються більшій небезпеці під час кризових і надзвичайних ситуацій, і тому їх слід особливо поважати та захищати. До таких ситуацій належать збройні конфлікти та тероризм, міграція та вимушене переміщення, кризи в галузі охорони здоров'я та економічні кризи, стихійні лиха, включаючи зміну клімату, та будь-які інші непередбачені події, які можуть перешкодити здійсненню дітьми всіх своїх прав людини. Стратегія має на меті зберегти певний рівень гнучкості щодо будь-яких непередбачуваних подій, щоб також можна було вирішувати нові виклики, що виникають. Діти, які живуть у зонах конфлікту, також є реальністю в державах-членах Ради Європи¹⁰².

Рада Європи взяла на себе зобов'язання активізувати свої зусилля щодо захисту дітей від насильства, як того вимагають Конвенція ООН про права дитини¹⁰³, ЄКПЛ¹⁰⁴, Європейська конвенція про здійснення прав дітей¹⁰⁵ та інші конвенції Ради Європи. В нормах міжнародного права насильство щодо дітей розуміється як порушення прав людини, включаючи всі форми фізичного чи психічного насильства, каліцтва чи жорстокого поводження, нехтування чи недбалого ставлення, жорстокого поводження чи експлуатації, включаючи сексуальне насильство.

Слід відзначити, що до норм національного законодавства України щодо захисту прав дітей від домашнього насильства належить ряд законодавчих актів: Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільно-процесуальний кодекс України, закони України: «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та ін. Всі ці акти максимально враховують положення Конвенції ООН про права дитини та Стратегії Ради Європи з прав дитини Конвенція ООН про права дитини визнає право кожної дитини на достатній життєвий рівень для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку, а Європейська соціальна хартія гарантує право дитини на належний соціальний, правовий та економічний захист. Згідно з обома міжнародними документами, Рада Європи вже взяла на себе зобов'язання посилити свої зусилля щодо

¹⁰¹ Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=0900001680a5a064.

¹⁰² Там само.

¹⁰³ Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

¹⁰⁴ Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом: Міжнародний документ від 15.10.1975 р. № ETS85. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_568#Text

¹⁰⁵ Там само.

забезпечення найкращих інтересів дітей і того, щоб усі діти мали доступ до однакових засобів і послуг для досягнення найкращого рівня життя¹⁰⁶.

Серед проєктів Міністерства, спрямованих на захист прав дітей, – розбудова системи ювенальної пробації в Україні. Це можливість для неповнолітніх, які вступили у конфлікт із законом, розпочати нове життя та стати повноцінним членом суспільства. Дитина відбуває покарання не у виховній колонії, а залишається в громаді, але при цьому з нею індивідуально працюють фахівці ювенальної пробації та психологи.

Крім того, в Україні схвалено Національну стратегію реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року¹⁰⁷. Цим документом наголошено на необхідності вирішення основних системних проблем юстиції щодо дітей, подолання прогалів у системі міжвідомчої взаємодії, забезпечення профілактичної, соціально-виховної роботи та роботи, спрямованої на ресоціалізацію неповнолітніх, які схильні до протиправної поведінки та вчинили правопорушення, а також на посилення захисту прав дітей, які потерпіли від правопорушень, зокрема, насильницького характеру, та дітей, які є свідками правопорушень.

Тобто, Стратегія уперше в історії України ставить за мету не тільки посилення уваги до дітей, які вчинили правопорушення, але й до інших категорій дітей у контакті з законом.

Так, завданнями Стратегії щодо дітей-жертв та дітей-свідків є:

- забезпечити єдиний підхід до допиту дітей незалежно від їх статусу у кримінальному провадженні (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий тощо), зокрема з використанням таких спеціальних методик, як «Зелена кімната»;
- вирішення проблемних питань, що виникають під час судового розгляду у провадженнях за участю дітей, які є свідками або потерпілими, зокрема в частині визначення їх правового статусу.

ВИСНОВКИ

Реформування законодавства щодо відповідності Європейським стандартам потребує і правової ревізії суттєвих основних понять, а саме – питання щодо місця сімейного права. Очевидно, що лише специфіка сімейних відносин (зокрема, підстави їх виникнення, зміни і припинення, зміст і суб'єктний склад, сфера суспільних відносин, у якій вони виникають і функціонують, тощо), яка зумовила їх автономне правове регулювання в СК України, може слугувати критерієм їх відмежування від багатьох в чому схожих, проте не тотожних цивільних відносин.

¹⁰⁶ Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064

¹⁰⁷ Розпорядження кабінета міністрів Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>

Важливою сферою, що потребує врегулювання є суспільні (сімейні) відносини, вони являють собою складну гаму відносин між людьми: від природно-біологічних до економічних, правових, етичних, соціально-психологічних, естетичних і т. п. Право аж ніяк не вичерпується законом, але останній є важливим елементом правової системи. Закон, аби виступати ефективним регулятором, повинен своєчасно відмовлятися від застарілих соціально не підтримуваних правових норм та інститутів та реформувати законодавство щодо відповідності Європейським стандартам.

Сімейно-правова політика демонструє новий акцент – *на сім'ю*, як основну категорію в суспільстві. Першочерговим завданням сімейно-правової політики України повинна стати *розробка Концепції сімейно-правової політики України на 2024-2029 роки*, ціннісною основою якої мають становити ідеали справедливості, рівності і свободи. Сімейно – шлюбні відносини являють собою складну гаму відносин між людьми: від природно-біологічних до економічних, правових, етичних, соціально-психологічних, естетичних і т. п. Необхідність їх врегулювання з боку суспільства обумовлена тим, що від стану сімейно–шлюбних відносин залежать зростання населення, виховання підростаючого покоління, а значить, і майбутнє самого суспільства і держави в цілому.

Важливою складовою в спрямуванні сімейно-правової політики є *підтримка молоді*, формування здорового покоління. Сьогодні, метою молодіжної політики має стати створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті, а досвід ЄС у сфері соціальної політики допомоги молоді виступає фундаментом для розвитку політики України в соціальній та сімейно – правовій сферах. Методичне сприяння з боку держави молодіжним організаціям, залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування молодіжних програм, створення нових механізмів стимулювання будівництва доступного житла для молоді, впровадження дієвої системи гарантування першого робочого місця та підтримка підприємницьких ініціатив молоді здатні не тільки зняти соціальну напругу в молодіжному середовищі, а й надати нову енергію розвитку суспільства”.

Незважаючи на досягнуті позитивні результати стосовно *прав дітей*, є багато невирішених проблем: участь дітей у судових засіданнях все ще часто ігнорується та фрагментується на національному рівні, і все ще є місце для покращення з точки зору демократичної участі дітей через безпечні, етичні та сприятливі процеси участі дітей. Дані твердження повинні бути враховані в розділі II Закону України «Про охорону дитинства». Права дитини піддаються більшій небезпеці під час кризових і надзвичайних ситуацій , і тому їх слід особливо поважати та захищати. На рівні національного законодавства, на нашу думку, права дитини в кризових і надзвичайних ситуаціях повинні бути визначені в законах України «Про охорону дитинства», «Про соціальний захист дітей війни», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Проаналізувавши систему

міжнародних актів та норм національного законодавства в сфері євроінтеграції законодавства України *в сфері захисту прав* дітей, необхідно також вирішити наступні завдання: адаптувати норми національного законодавства до норм та стандартів Європейського Союзу; враховувати особливості національного менталітету та специфіки національного законодавства; держава повинна забезпечити дієві механізми захисту конституційних прав дитини.

Членство в ЄС може гарантувати Україні більш високий рівень забезпечення базових прав, розвитку сервісів для громадян і покращення системи сімейно-правової політики.

АНОТАЦІЯ

Україна прагне стати повноцінним членом Європейського Союзу, це означає, що її правова політика та сімейно-правова політика, економічна системи повинні відповідати умовам, які висуває ЄС, а для цього, в першу чергу, зміни повинні стосуватися безпосередньо внесення змін до існуючих законодавчих актів та прийняття нових, які б відповідали безпосередньо як вимогам ЄС, так і потребам сучасності. Повинна враховувати особливості національного менталітету та специфіки національного сімейного законодавства.

Це, в свою чергу, формує запит створення дієвих правових механізмів, які б дали можливість підвищити якість, ефективність, гармонізацію, систематизацію та глобалізацію українського законодавства. Кожен з цих елементів повинен відповідати певним умовам. Якість законодавства полягає у дійсному відображенні та узгодженні в законі прав, свобод та інтересів суб'єктів права, в'язки, які відповідають його рівню правозабезпеченості та відповідати рівню розвитку суспільних відносин.

Література

1. Концепція державної сімейної політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#Text>
2. Alstott A. Private Tragedies? Family Law as Social Insurance . *Harvard Law and Policy Review*. 2009. Vol. 3. P. 9–64.
3. Anne Alstott // *Harvard Law and Policy Review*. 2009. Vol. 3. P. 9–64.
4. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. К. : Кондор, 2002. С. 254.
5. Явор О. А. Загальні засади регулювання сімейних відносин: традиційний та сучасний підходи . Вісник Академії адвокатури України. 2012. Ч. 3. 264 с. С. 258–261.
6. Кириченко Т.С. «Захист дітей, позбавлених батьківського піклування, в період воєнного стану». *Історико-правовий часопис*. № 1(18), 2022. С. 55–62.
7. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін.; за ред. Ю. С. Червоного. Київ, Одеса, 2008. 504 с.
8. Жилинкова І. В. Регулювання майнових відносин у сім'ї: тенденції розвитку цивільного та сімейного законодавства. Правова система України:

історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 3: Цивільно-правові науки. Приватне право; за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Харків, 2008. С. 452–472.

9. Боднар Т. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 129–134.

10. Борисова В. І. Поняття цивільного права як приватного права. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права, економіки та соціології. Харків, 2010. С. 21–23.

11. Сімейне право України: підруч. / Л. М. Баранова та ін.; за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 320 с.

12. Некрасова О. В. Застосування цивільного законодавства до сімейних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 16 с.

13. Сімейний кодекс України: наук.-практ. комент. / І. В. Жилінкова та ін.; за ред. І. В. Жилінкової. Харків: Ксилон, 2008. 855 с.

14. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. / І. В. Жилінкова, В. К. Антошкіна, Н. А. Д'ячкова, В. Ю. Москалюк та ін.; за ред. І. В. Жилінкової, 2008. 855 с.

15. Боднар Т. В. Розвиток сімейно-правової доктрини. Правова доктрина України: у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України; [редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.) та ін.]. Т. 3: Доктрина приватного права України / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Харків: Право, 2013. С. 494.

16. Боднар Т. Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2019. № 2. С. 119–132.

17. Красицька Л. В. Співвідношення сімейного та цивільного права. *Спогади про Людину, Вченого, Цивіліста-епоху*: (до 85-річчя від дня народж. акад. Я. М. Шевченко) / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. Київ, 2017. С. 176–186. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2084> (дата звернення: 09.02.2024).

18. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

19. Чернега В. М. Застосування норм цивільного права до регулювання сімейних відносин. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 244–249. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/40.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

20. Загоровский А. И. Курс семейного права. Одесса: Тип. акционер. Ю-русского печат. дела, 1909. 573 с.

21. Труба В. І. Про галузеву належність сімейних правовідносин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2010. № 929, спец. вип. С. 404–407.

22. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві як показник межі правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 10–1. 248 с. С. 237–240.

23. The website of the Commission on European Family Law. Principles of European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/principles/>.

24. Борох Т. С. Зловживання правом в сімейних правовідносинах. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Міністерство освіти і науки України. Харків, 2022. 198 с.

25. Антошкіна В. К. Договірне регулювання відносин подружжя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 208 с.

26. Явор О. А. Диспозитивні засади регулювання сімейних право-відносин: роль у визначенні юридичних фактів. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов* : матеріали Междунар. научн.-практ. конф. (г. Кишинев, Республіка Молдова, 7–8 нояб. 2014 г.). Кишинев : Б. и., 2014. Ч. 2. С. 70–72.

27. Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с.

28. Менджул М. В. Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2020. 544 с.

29. Мазур Т. В. Особливості методу публічно-правового регулювання та його прояви у фінансовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 24, т. 3. С. 76–80.

30. 26. Ромовська З. В. Українське сімейне право: Академічний курс : підруч. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.

31. Ромовська З. В. Сімейне право – перспективи розвитку // Основні напрямки реформи цивільного права України: зб. статей та матеріалів. Київ. 1997. С. 120–121.

32. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія. Харків : Право, 2016. 352 с.

33. Кот О. О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 550 с.

34. Кузнєцова Н.С., Кохановська О.В. Сучасне приватне право України: вектори європейського розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 50–51.

35. Закон «Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні» (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 31, ст. 297).

36. Сімейне право України : підруч. / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 480 с.

37. Наливайко Л. Р. Принцип правової держави як принцип державного ладу України. *Соціологія права*. 2011. № 2. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39598>

38. Кравченко Г.С. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2019. 1(42). С. 51–58.

39. Мішин А. Державна сімейна політика як цілісна науково-практична система. *Актуальні проблеми державної сімейної політики* : матеріали науково-практичної конференції. *Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (специвипуск)*. Науково-практичний журнал. 2010. № 1-2. С. 17–22.

40. Чеховська І.В. Стівідношення соціальної і сімейної політики: деякі теоретичні і практичні аспекти. *Право та управління*. 2011. № 1. С. 465–474.

41. Кришталь Г. Сімейна політика в ЄС – приклад Польщі. Інститут родини та подружнього життя УКУ. URL: <https://dc.lviv.ua/korysne/1943-smeyna-politika-v-yes-priklad-polsch.html>

42. Мельничук Л.М. Державне регулювання розвитку соціального інституту сім'ї в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». К., 2009. 20 с.

43. Hasday J. E. Family Law Reimagined. Harvard University Press, 2014. 318 p.

44. Smith V. Organization of Foster Families. 431 U.S. 816, 862-63 (1977). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/431/816/case.html> (Last Accessed: 09.02.2024).

45. Family Law and Family Values / Edited by M. Maclean. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005. 342 p. (Series: The Oñati Institute for the Sociology of Law).

46. Фурса С. Я. Провадження в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у порядку цивільного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 1997. 177 с.

47. Сімейні відносини в нотаріальній та судовій практиці / Л. Ю. Драгневич, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса. Київ: Ін Юре, 2003. 352 с..

48. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 28 березня 2019 р. у справі № 727/3080/19, провадження № 2-о/727/59/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80879654> (дата звернення: 09.02.2024).

49. Постанова Верховного Суду від 3 листопада 2021 р. у справі № 691/1237/20, провадження № 61-14225св21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100884870> (дата звернення: 09.02.2024).

50. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 26 квітня 2017 р. у справі № 522/7776/17, провадження № 2-о/522/459/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/66197208> (дата звернення: 09.02.2024).

51. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27 березня 2019 р. у справі № 354/693/17-ц, провадження № 61-48153св18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80889111> (дата звернення: 09.02.2024).

52. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в справі № 149/2697/21 (провадження № 61-10505св22). URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03

53. Рішення Галицького районного суду Івано-Франківської області у справі № 341/727/18 від 24 жовтня 2018 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77377070>

54. Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя у справі № 334/7300/18 від 22 листопада 2018 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78156040>

55. Рішення Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 212/900/17-ц від 16 лютого 2018 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/7241222>

56. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду в справі № 400/1621/16-ц (провадження № 61-18661св18) від 07 листопада 2018 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77720678>

57. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 [Архівовано 26 серпня 2016 у Wayback Machine.]. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. ISBN 966-749-200-1.

58. Музика Л. А. Цивільно-правова політика України : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011. 566с.

59. Закон України. Про виконання рішень та застосування практики європейського суду з прав людини. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. N 30, ст. 260.

60. Соловйов О. В. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2011. 16 с.

61. Тертишник В.М. Реалізація правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 7–13.

62. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>;

63. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філотов, Т. Фулей, Х. Хембах. К. : Істина, 2011. 200 с.

64. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria) від 22.11.2010 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99605>. (дата звернення: 12.08.2019)

65. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кіган проти Ірландії» (Keegan v. Ireland) від 26.05.1994 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57881>. (дата звернення: 15.08.2019).

66. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Berrehab v. Netherlands від 21 червня 1988 року URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57438>

67. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Кіган проти Ірландії» (Keegan v. Ireland) від 26.05.1994 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57881>. (дата звернення: 15.08.2019)

68. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Marckx v. Belgium від 13 червня 1979 року URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534>

69. Закон України Про основні засади молодіжної політики. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

70. Куранда Л. Соціальна допомога як вид соціального забезпечення. Світовий досвід реформування системи соціальної допомоги. *Актуальні проблеми державного управління*. О. : ОРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (41). С. 91–94.

71. Шевчук П. Соціальна політика : навчальний посібник. Львів : Світ, 2003. 400 с.

72. Замошкіна О.Д. Комплексний підхід щодо соціальної підтримки молодих сімей. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. С. 77–85.

73. Nichtehelelich Lebendgeborene Eurostat. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

74. Сітнік С. П. Державна сімейна політика: Міжнародний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. С. 120–125.

75. Сітнік С. П. Державна сімейна політика міжнародний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. С. 120–125.

76. А. Шубчинська. Соціальний захист і підтримка сімей як напрямок соціальної політики Угорщини *ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. С. 24–28.

77. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 5, ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

78. Кучерук О.О. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. (42) 2019. С. 51–58.

79. Кравченко Г.С. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. (42) 2019. С. 51–58.

80. Закону України «Про основні засади молодіжної політики». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2021. № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

81. Іртищева І. О., Гуріна О. В., Работін Ю. А. Можливості імплементації досвіду соціального розвитку країн ЄС у вітчизняну практику. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20, ч. 2. С. 6–11.

82. European Commission, 2016, Evaluation of the EU Youth Strategy and the Council Recommendation on the mobility of young volunteers across the EU Final Report Executive Summary, Luxembourg, pp. 1–5.

83. Ініціатива ЄС «Молодь у русі». URL: <https://pon.org.ua/novyny/2827-iniciativa-yes-molod-u-rusi.html>

84. European Commission, 2010, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, Youth on the Move An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union, COM(2010) 477 final, Brussels, pp. 3–4.

85. Г. Римбу, Л. Константінеску. Удосконалення соціальної ситуації молоді в європейському союзі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. С. 74–87.

86. Kasinof L. Refugees Paid One Euro an Hour by German Employment Program. Coda Story. 16 Feb 2017. URL: <https://codastory.com/migration-crisis/integration-issues/german-employment-program-for-refugees-pays-one-euro-an-hour-sometimes-less>

87. Подобед Н.В. Міжнародний досвід реалізації молодіжної політики та можливості його застосування в Україні. *Економіка та держава*. 2011. № 9. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/37.pdf.

88. Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2011. Вип. 2. С. 219–227.

89. Постанова кабінету міністрів України лютого 2016 р. № 148 Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF#Text>

90. Розпорядження кабінету міністрів України від 22 березня 2017 р. № 248-р Про схвалення Стратегії забезпечення сталої відповіді на епідемії туберкульозу, в тому числі хіміорезистентного, та ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2020 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2017-%D1%80#Text>

91. Указ Президента України Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року 12 березня 2021 року № 94/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>

92. Закон України Про основні засади молодіжної політики. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

93. Андріученко Т., Яблонська Т., Ганенко О. Сучасна політика формування здорового способу життя молоді: український та міжнародний досвід. С. 114–130.

94. Закон України Про основні засади молодіжної політики. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

95. Мацюк Т. І. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку. *Ефективна економіка*. № 10, 2013. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2392>

96. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. N 579 Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp210579?an=1>

97. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. № 579 Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp210579?an=1>

98. Основи правової системи ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/pravo-yes>

99. Падалка М.А Єврінтеграція законодавства України у сфері захисту прав дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/189.pdf

100. Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a06

101. Цифрові права та онлайн безпека: як захистити дітей в інтернеті. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/12/1/243194/>

102. Падалка М.А Єрінтеграція законодавства України у сфері захисту прав дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/189.pdf

103. Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064.

104. Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064

105. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

106. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом : Міжнародний документ від 15.10.1975 р. № ETS85. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_568#Text

107. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : Міжнародний документ від 25.01.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.

108. Steering Committee for the Rights of the Child (CDEFN), 1426th meeting, 23 February 2022. URL: https://search.coe.int/cm/pages/_result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064

109. Мацюк Т. І. Молодіжна політика в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку. *Ефективна економіка*. № 10, 2013. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2392>

110. Розпорядження кабінета міністрів Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>

Information about the authors:

Yavor Olga Anatolyivna,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Civil and Legal Policy,

Law of Intellectual Property and Innovations

Yaroslav Mudryi National Law University

77, Hryhoriya Skovorody Str., Kharkiv, 61024, Ukraine

Kyrychenko Tatiana Serhiivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Civil Law and Procedure,

Faculty No. 6

Kharkiv National University of Internal Affairs

27, Leva Landau Avenue, Kharkiv, 61000, Ukraine